

חיי אברהם

פרשת קרח תשפ"ו

בענין "קטרת מכפרת על לשון הרע"

וַיִּלְנוּ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמֶּחֶרֶת עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן לֵאמֹר אַתֶּם הִמַּתֶּם אֶת עַם ה'.
וַיִּקַּח אֶהֱרֹן כֶּאֱשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיֵּרֶץ אֶל תוֹךְ הַקֶּהֱל וַהֲנִה הַחֹל הַנֶּגֶף בָּעָם וַיִּתֵּן אֶת
הַקֶּטֶרֶת וַיִּכְפֹּר עַל הָעָם (י"ז ו', י"ב)

העם התלוננו על משה ואהרן שהם המיתו את קרח ועדתו, ולכן החל הנגף בעם, והמגפה נעצרה על ידי הקטרת, וחז"ל למדו מזה דהקטרת מכפרת על לשון הרע, וכדיבואר, כיון שהמגפה נגרמה ע"י לשון הרע.

איתא בזבחים (פח:) ובערכין (טז.) תנא רב חנניה מנין לקטרת שמכפרת¹, שנאמר ויתן את הקטרת ויכפר על העם (במחלוקת קרח שהוא לשון הרע שנאמר אתם המיתם), ותני דבי רבי ישמעאל על מה קטרת מכפרת, על לשון הרע, יבא דבר שבחשאי² ויכפר על מעשה חשאי.

ומקשה הגמ' בזה דהלא המעיל מכפר על לשון הרע דאמר ר' ענני בר ששון למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות, לומר לך, מה קרבנות מכפרין, אף בגדי כהונה מכפרין כו', מעיל מכפר על לשון הרע, מנין, א"ר חנינא, יבא דבר שבקול (פעמונים) ויכפר על מעשה הקול. ומתרתא הגמ' לא קשיא, הא בצינעא, הא בפרהסיא. ופירש"י, בצינעא הוה דבר שבחשאי, קטרת מכפרת שהוא מעשה חשאי, הא בפרהסיא שהוא דבר שבקול, קול פעמונים מכפר עליו³.

והקשו האחרונים היאך קאמר דקטרת מכפרת על לשון הרע שבצינעא, הלא כתיב וילנו כל עדת בני ישראל ממחרת על משה ועל אהרן לאמר אתם המתם את עם ה', אם כן הוי לשון הרע בפרהסיא, ובגבורת ארי ביומא שם הניח בצ"ע.

¹וע"ע ביומא (מד.) דאיתא וכי קטרת מכפרת ומשני אין דתני ר' חנניה למדנו לקטרת שמכפרת וכו', והעירו המפרשים מדברי המדרש תנחומא (פ' תצוה סי' ט"ו) אמר הקב"ה מכל הקרבנות שאתם מקריבין אין חביב עלי כקטרת, תדע שכל הקרבנות כולן לצרכיהן של ישראל, כיצד החטאת היתה באה על החטא והאשם כן העולה באה על הרהור הלב השלמים אינן באין אלא לכפרה שהן באין על מצות עשה, אבל הקטרת אינה באה לא על החטא ולא על עון ולא על האשם וכו', הרי דאין הקטרת באה לכפר. ויש ליישב דהקטרת לא באה לכפר ומ"מ יש בזה כפרה, מידי דהוה אבגדי כהונה.

²והק' במהרש"א זבחים שם דלא כל קטורת הוי דבר שבחשאי, דהא ההיא שעתא בפ' קרח פרהסיא הוה דכתיב ויעמוד בין המתים ובין החיים, ות' דמכל מקום דבר שבחשאי מקרי כיון דכל השנה מקטירין בהיכל בחשאי. ועוד הביא שם רש"י ביומא דסתם לשון הרע היא בחשאי. ובענין אמאי קטרת נחשבת דבר שבחשאי פירש"י ביומא משום דהכה"ג היה לבדו שם בשעת הקטרה. ובתוס' ישנים שם כתב בשם הריב"א משום דהכה"ג בשתיקה (משא"כ בשעת מתן דמים היה מונה אחת וכו').

³וע"ע בתורת העולה להרמ"א (ח"ג פ"ז) ביאור מחודש בהא בצינעא הא בפרהסיא.

בשפת אמת זבחים שם תירץ דאפשר דלא פירשו בהדיא התלונה, רק דהיה נשמע מדבריהם שכוונתם לומר אתם המיתם, ולכן כתיב וילונו כו' לאמר, אתם המיתם, ר"ל שלא פירשו התלונה בפירוש. וזה נחשב כלשון הרע שבצינעא.

[ועיקר הך פירוש בביאור הפסוק כבר כתב באור החיים כאן וז"ל, צריך לדעת אומרו לאמר, אחר שהתלונה היא על משה ועל אהרן מה מקום לומר לאמר, ואולי כי העם לא אמרו הדברים ככתבן, אתם המיתם את עם ה', אלא אמרו דברי תלונות שכוונת כללות דבריהם היא אתם המיתם וכו', לזה אמר וילונו כו' וכוונת תלונתם היא לאמר להם אתם המיתם וכו' עכ"ל].

ויש לעיין בזה מלשון רש"י ביומא (מד. ד"ה על) וז"ל, כי ההיא דקרח לשון הרע הוה, דכתיב אתם המיתם את עם ה', וסתם לשון הרע בחשאי הוא ע"כ, וקצת משמע דר"ל דאע"ג דהלשון הרע במעשה דקרח היה בפרהסיא, מ"מ קטרת שהיא בחשאי מכפרת על לשה"ר דסתמא בחשאי, ודלא כדבריו דנחשב הלשה"ר שם כלשה"ר שבצינעא.

במצפה איתן ביומא שם תי' דהכא דוקא כיפרה הקטרת אע"ג דהלשה"ר היה בפרהסיא משום דאמרו חז"ל שהיו מרננים לומר שהקטרת הוא סם המות (רש"י פסוק י"ג), שעל ידו מתו נדב ואביהוא, וע"כ היו צריכין כפרה ע"י הקטרת דוקא.

בהערות הגרי"ש אלישיב ביומא שם העיר בזה דלא היה סגי מה שלבש אהרן המעיל כשהקטיר הקטרת, והלא הוא מכפר על לשה"ר דפרהסיא, והכא דברו נגד משה ואהרן בפרהסיא, ותי' כיון דשעת מגיפה היה, היו חוששים שדברו לשה"ר גם בצינעא ועל זה היה צריך כפרה בקטורת. וגם בזה יש להעיר דלכאורה לא משמע כן מדברי רש"י ביומא הנ"ל.

באילת השחר (זבחים שם) כתב הגרא"ל שטיינמן זצ"ל דלא התכפרו ע"י המעיל כיון דעשה הקטרת מחוץ לביהמ"ק ולא היתה עבודה כלל, וא"כ אף אם היה לבוש בבגדים חשוב כזר הלובש בגדים ואינם מכפרים, וע"כ הוצרכו להתכפר ע"י הקטורת. ונמצא דפליגי אם היה מועיל המעיל לכפר חוץ למקדש.

בשמירת הלשון (ח"ב פ' קרח) כתב החפץ חיים ליישב דאפשר דמשום שהיה לשון הרע בפרהסיא הוצרך אהרן להוליק הקטרת אל העם בפרסום ולכפר שם עליהם ולא היה סגי ליה בהקטרת שבכל יום שהיה בחשאי כיון שלשון הרע היה בפרהסיא⁴.

ושוב הק' אמאי לא היה סגי ליה הכפרה במעיל שהיה לבוש בו אהרן, ותי' דאפשר דמשום דהלשון הרע היה על אהרן גופא כדכתיב בקרא לכן לא היה אפשר להתכפר ע"י מעילו. ועוד תי' ע"פ הא דאיתא בגמ' שם דכשאהנו מעשיו דהיינו שנתקוטטו ע"י הלשון הרע, נגעים באים עליה (ומכפר עליו), וכשלא אהנו מעשיו, מעיל מכפר, והכא שאמרו אתם המיתם את עם ה' מקרי אהנו מעשיו

⁴ וחזינן ממעשה דקרח דקטרת מכפרת על לשה"ר. ואע"ג דהתם שניהם היו בפרהסיא, מ"מ סתם קטרת הוי בחשאי ומכפרת על לשון הרע דחשאי כדיבואר להלן.

דהא ביזוהו והקניטוהו בפניהם, ולזה לא מהני מעיל וגם לא זכות הקטרת שמקריבין בכל יום, והוצרכו לקטרת ברבים.

אלא דא"כ אמאי אמר הקב"ה ואכלה אותם כרגע, הלא היה די בעונש נגעים כיון דאהנו מעשיו, ויישב דשאני הכא דהוציאו דיבה על מרע"ה הנאמן בכל בית ה' ועל אהרן קדוש ה' בבזיון גדול כזה שהם המיתו אם עם ה', וע"כ נגזר על המדברים שהם ימותו במגפה שהוא חמור מעונש נגעים, ורק אחר שכלו הרבה אנשים ע"י המגפה, אז הגין על האנשים הנשארים זכות הקטרת שהקטיר אהרן בפרהסיא על הלשון הרע שלהם.

ובזה ניחא מש"כ בתורה שמרים נענשה בעונש הצרעת בעבור שדברה שלא כהוגן על משה רבינו ע"ה, והלא היא דברה בחשאי עם אהרן, והיה על זכות הקטרת להגין עליה שמכפרת על לשה"ר שבחשאי, ונגעים רק באים על לשון הרע שאהנו מעשיו ונתקוטטו על ידו ואילו הכא היה בחשאי ואמאי נענשה בעונש הצרעת, וי"ל כמש"נ שהלשון הרע שהוא על אדון הנביאים חמור טפי ולא מתכפר בקטרת אלא נענשה בעונש נגעים, עכת"ד.

אך הקשה באילת השחר על דברי החפץ חיים, היאך אפשר לומר במעשה דקרח דקטרת דפרהסיא מכפרת על לשון הרע שלהם שהיה בפרהסיא, דלפי"ז מאי משני כאן בצינעא כאן בפרהסיא, והא קטורת דמכפרת על לשון הרע שבצינעא ילפינן מהכא דכאיתא בגמ', והרי זה היה בפרהסיא, והניח בצ"ע.

ויש ליישב דלעולם ילפינן ממעשה דקרח דקטרת מכפרת על לשון הרע מהא דדברו לשון הרע והכפרה היתה על ידי הקטרת, רק דלא ילפינן מהתם הצורה של הכפרה דקטרת בעלמא דהא הוראת שעה היתה להקטיר קטרת בחוץ ובפרהסיא. וכיון דבכל השנה מקטירין הקטרת בחשאי בהיכל, ממילא אמרינן דיבא קטרת שבחשאי ויכפר על לשון הרע בחשאי דוקא⁵.

וכן יש לפרש בגמ' הנ"ל החידוש בב' הברייתות, דתניא רב חנניה מנין לקטרת שמכפרת, שנאמר ויתן את הקטרת ויכפר על העם, דמזה חזינן דקטרת מכפרת על לשון הרע, ולא ביאר אם הקטרת מכפרת בכל גווני דלשון הרע, או רק בצינעא או רק בפרהסיא. ועוד תני דבי רבי ישמעאל על מה קטרת מכפרת, על לשון הרע, יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי, הרי דהוסיף בסברתו דכיון דקטרת מכפרת, ובכל השנה הוא בחשאי, ממילא הרי זה בא לכפר על לשון הרע שבחשאי, כיון דדמי זה לזה.

ואפשר לומר דזה כוונת רש"י ביומא שם שפירש על דברי תנא דבי ר' ז"ל, כי ההיא דקרח לשון הרע הוה, דכתיב אתם המיתם את עם ה', וסתם לשון הרע בחשאי הוא, עכ"ל. והיינו דנהי דהא דקטרת מכפרת על לשון הרע חזינן מההיא

⁵ובזה יש לבאר תמיהת הגמ' ביומא שם וכי קטרת מכפרת ומשני אין דתני ר' חנניה למדנו לקטרת שמכפרת וכו', וצ"ע דהא כתיב כאן בהדיא ויכפר על העם, ומאי קמתמה וכי קטרת מכפרת, ויש לבאר דהמקשן ס"ד דהא דכפרה הקטרת הוראת שעה היתה, ולא ילפינן מהתם דקטרת בעלמא מכפרת, ומשני הגמ' מר' חנניה דבאמת לדורות הקטרת מכפרת. עוד י"ל דמהקשן סבר כדברי התנחומא הובא לעיל דבאמת אין הקטרת באה לכפר.

דקרח וכדאמר ר' חנניה, ושם היה בפרהסיא, מ"מ בכל השנה הקטרת הוי בחשאי, ולכן מסברא באה הקטרת לכפר על לשון הרע שבחשאי.⁶

[ובענין זה דחזינן דמעיל מכפר על לשון הרע דדמי ליה דשניהם בקול, וכן קטרת מכפרת על לשה"ר דדמי ליה דשניהם בחשאי, וכן במעשה דקרח דהקטרת שבקול מכפר על לשה"ר שבקול, יש להביא נפק"מ בזה מה שכתב בביאור הגר"פ לסה"מ לרס"ג (ל"ת קפ"ג), דמשמע מזה דדבר שבחשאי הו"ל דומיא דמעשה חשאי,⁷ מה מעשה חשאי דהיינו לשון הרע העושה המעשה דהיינו המדבר לשון הרע הוא נזהר לעשות מעשיו בחשאי שלא ישמעו אחרים את דבריו, אף דבר שבחשאי דהיינו קטרת על העושה המעשה דהיינו המקטיר הוא שמוטל עליו שלא יקטיר אלא בחשאי, ולא יהיה כל אדם באהל מועד בבואו להקטיר, אבל אחרים לא הוזהרו מלהיות שם בשעת הקטרה. וה"נ משמע לישנא דקרא דכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקדש עד צאתו, דמשמע ודאי דכך היא עבודה זו בענין שלא יהיה שם אדם משום דהו"ל דבר שבחשאי, אבל אין אדם מוזהר על כך שלא יהיה שם, דא"כ הכי הו"ל למיכתב, וכל אדם יצא מאהל מועד או וכל אדם לא יראה וכו' או לא יבא וכו'. אלא ודאי על המקטיר הוא שהטיל הכתוב שלא להקטיר אלא בחשאי כשאין אדם שם, דומיא דמעשה חשאי דבעל המעשה הוא צריך להזהר לעשות בחשאי ולא הרואה והשומע ממנו, ולכן אמרו יבא דבר שבחשאי וכפר על מעשה חשאי, דמשמע דשניהם בענין אחד ממש הם עכ"ד, אולם יע' פי' ר' גרשום שם שכ' דאין אדם רשאי ליכנס לשם לראותו, משמע דאחרים מוזהרין מלהיות שם בשעת הקטרה].

:

אשמח לקבל תרומות והערות: אברהם הבר, דוא"ל: chayeivraham@gmail.com

⁶אלא דצ"ע לפי"ז מאי הוסיף רש"י במש"כ וכן סתם לשון הרע הוי בחשאי, דמאי נפק"מ יש בזה, אפי' אם לשה"ר בחשאי היה המיעוט, עדיין נאמר דיבא קטרת שבחשאי וכפר על לשה"ר שבחשאי.

⁷וע"ע בס' הפלאה שבערכין בביאור הדמיון בין הקטרת ולשון הרע, דאמת בשניהם יש קצת קול.